

DE GROOTE POLMATE

Door Gert Gootjes en Henk Karrenbeld

Aan de Melkleenweg 4 te Terwolde staat De Groote Polmate, de boerderij is in 2020 door studenten van de opleiding HBO-archeologie van Saxion Hogeschool, Deventer ten behoeve van het vak 'Historische Archeologie' beschreven.

Tijdens dat onderzoek werd aandacht besteed aan de geschiedenis van het gebouw en de bijgebouwen, de geschiedenis en ontwikkeling van het landschap en de eigenaren en bewoners die de boerderij in het verleden heeft gehad.

Uitgangspunt voor het onderzoek zijn de boerderijen in de gemeente Voorst, waarvan de gegevens voorkomen in de kadastrale atlas van 1832.

Onder begeleiding van en in samenwerking met de Historische Vereniging Voorst en daarna aangevuld met gericht onderzoek door de huidige eigenaar van 'de Groote Polmate' en vrijwilligers van de Historische Vereniging, volgt onderstaand de gevonden historische informatie.

PERCEEL GRASLAND

Dirk Otten schrijft in zijn boek 'Boerderijnamen in Voorst' over 'de Polmate': "Een protocol van 1773 noemt als eerste Polmate als naam van een groot perceel grasland. Naar dit perceel werd de boerderij genoemd, die midden 19e eeuw werd opgedeeld in een Groote en Kleine Polmate. Ook is er een vermelding van de boer-

derij de Polmate in een protocol van 24 augustus 1789: de katerstede de Polmate tussen 'de Oye of Haverkamp en melcleden Hofstee' (het huidige Melkleen). Een akte van 1850 noemt de huidige Grootte Polmate een 'daghuurdersplaatsje'. Er was toen ook een tweede naam in omloop, namelijk Steven Jansstee."

GEBOUWD OP RIVIEROEVERWAL

Studenten van Saxion beschrijven de ontginningsgeschiedenis van de boerderij en omgeving als volgt: "De boerderij is gebouwd op een rivieroeverwal. Dit is een geologisch fenomeen wat ontstaat wanneer een rivier buiten haar oevers treedt. Wanneer dit gebeurt begint de rivier langzamer te stromen. Hierdoor krijgt het meegevoerde materiaal de mogelijkheid om neer te slaan op de bodem. Over een

ruime periode van tijd ontstaan op die manier hogere plekken in het landschap. Dit soort oeverwallen zijn al eeuwenlang belangrijke plekken voor menselijke bewoning geweest. Op de bodemkaart van Nederland is de grond waarop de boerderij zich bevindt aangegeven als kalkhoudende ooivaaggronden met lichte zavel. Voor de landbouw is dit zeer gunstige grond. De boerderij ligt aan de Melkleenweg, een weg die hier al een aantal eeuwen lijkt te liggen."

Uit de plattegrond van de Kadastrale Atlas van Nijbroek van 1832 blijkt dat de weg de oorspronkelijke toegang van 'Erve de Oije, 24 mergen lants, binnen- en buitendijx' naar de Bandijk is geweest.

Zoals reeds vermeld komt de naam Polmate af van een stuk grasland, dat deze naam

Bij de verbouwing is de boerderij grondig onder handen genomen. De kap was een van de eerste delen die grondig werd gerenoveerd.

al eerder heeft gedragen. De naam is afgeleid van een combinatie van de woorden pol, wat hoge plek betekent, en mate, wat hooiland of maailand betekent.

EERSTE VERMELDING IN 1716

De boerderij wordt voor het eerst vermeld in de Keurhaverlijst van Terwolde van 1716. In het zogenaamde Rot van Derk Janssen, zelf woonachtig in boerderij Hepperen (tegenwoordig de Hepperink aan de Twelloseweg 55) wordt de naam van de boerderij echter nog vermeld als de 'Steven Jans Ste Nijgetimr'. De belasting bedraagt 1 gulden. Daarbij is de naam van de bewoner nog niet vermeld. Niet uitgesloten mag worden dat de bewoner toentertijd, in ruil voor het werken als daghuurder op de 'Erve de Oije', een lapje grond van die eigenaar kon kopen voor de bouw van een 'daghuurdersplaatsje'.

GEBINTEN UIT DE 15E OF 16E EEUW

Uit een bouwkundig onderzoek is overigens gebleken dat de gebinten van de boerderij zijn hergebruikt. De precieze datering is niet bekend, maar ze stammen waarschijnlijk uit de 15e of 16e eeuw.

Uit het Haardstedenregister en tevens de Volkstelling van 1749 blijkt dat de boerderij als caterstede wordt aangemerkt en dan wordt bewoond door Willem Stevens, zijn echtgenote en drie kinderen. Het perceel bestaat uit zandgrond en is $\frac{3}{4}$ morgen groot. Willem moet 7 gulden belasting betalen.

Willem Stevens is op 10 april 1687 geboren op 'de Kolck' (erff Ten Colck, het huidige 'de Kolk' aan de Zeedijk 46 in Nijbroek) en op 14 april in Terwolde gedoopt. Hij is de zoon van Hendrik Stevens en Swaentjen Willems, die op 24 juni 1684 in het huwelijk zijn getreden.

De Melkleenweg in de jaren 50 met 2e rechts De Polmate

Na het overlijden van Swaentjen hertrouwt Hendrik op 21 mei 1698 met Peter-tjen Jans.

EERSTE BEWONERS

Hoewel het bewijs ontbreekt, zal de familie van Petertjen Jans omstreeks de bouw van de boerderij in 1717 waarschijnlijk de eerste bewoner van 'de Groote Polmate' (de Steven Jansstee) zijn geweest.

Wellicht is Hendrik Stevens op enig moment met vrouw, zoon Willem en dochter Jacomina, gedoopt op 19 mei 1709, bij die familie Jans ingetrokken, dan wel heeft hij de boerderij door vererving in zijn bezit verkregen.

Uit de Volkstelling van 1749 is ook sprake van bewoning door Ernst Jan Balk, zijn vrouw en drie kinderen van een caterstede, dat als 'nije getimmer' op hetzelfde adres wordt vermeld. Later zal blijken dat het de huidige 'de Kleine Polmate', Melk-leenweg 6 is.

Dat perceel is dan $\frac{1}{2}$ morgen groot en de belasting bedraagt 4 gulden en 2 stuivers.

Op 16 mei 1751 overlijdt Willem Stevens, daarbij wordt ook de naam van Henrik Willems als patroniem voor hem vermeld.

Er blijkt een familierelatie tussen Stevens en Balk te zijn. Ernst Jan Balk huwde namelijk op 27 juli 1737 als weduwnaar van Jenneken Stevens (de zus van Willem Stevens?) met Derkjen Rijks. Jenneken Stevens was in januari 1731 overleden.

Uit het huwelijk met Derkjen Rijks worden vijf kinderen geboren, allen te Terwolde gedoopt, Jan op 2 november 1738, Hendrik op 4 december 1739, Rijk Ernst op 14 april 1743, Derk op 30 augustus 1744 en Berent op 31 juli 1746.

PROTOCOL VAN BEZWAAR

Voorts blijkt uit de zogenaamde Protocol-len van Bezwaar (voorlopers van notariële akten) dat in de periode 1773 – 1798 de

De Polmate tijdens de verbouwing. Het dak is klaar, nu de rest.

nazaten van Willem Stevens en de familie Balk delen van hun katersteden als onderpand voor leningen gebruiken.

Voorbeelden daarvan zijn de verkoop in 1773 door Derk en Rijk Ernst van hun portien aan een huisje naast de Polmate aan Peter Jansen en de verkoop in 1789 van 1/7 part van de katerstede Polmate van Hendrik Balk aan zijn broer Rijk Ernst.

En dat alles 'vrij allodiaal, met zijn oude lusten en lasten, recht en gerechtigheden, raad en onraad'!

In het doopboek, trouwboek en begrafenisboek van de Nederduitsch Gereformeerde Gemeente Terwolde worden in de periode 1699 – 1812 ook regelmatig de familienamen Stevens, Willems, Balk, Pannekoek, Arens, Cornelis, Jans, Jansen, Jannes en Geerlings als bewoners en eigenaren voor 'de Polmate' vermeld, doch daarbij wordt geen onderscheid tussen 'de Groote en Kleine Polmate' gemaakt.

DERK BALK

Derk trouwt op 29 oktober 1780 met Harmijna Jansen. Uit het trouwboek van Terwolde blijkt dat zij 'Rooms' is. De predikant, D.J. Smijten schrijft het volgende: "De bovenstaande personen, waarvan de bruid Rooms is, hebben bij de opneming in den ondertrouw plegtig beloofd haare kinderen, die staande dit huwelijk sullen gebooren worden in de gereformeerde op te voeren."

Of Derk en zijn vrouw dat hebben gedaan is niet bekend en het is ook twijfelachtig of zij na de huwelijksvoltrekking nog op de Polmate hebben gewoond, want Derk overlijdt op 18 februari 1794 'op den Toijtert', een voormalige boerderij 'de Tuitert' aan de Sluinerweg in Wilp-Achterhoek.

Harmijna hertrouwt op 22 augustus 1795 met Jan Jansen Alferink.

Het naast de boerderij gelegen bakhuisje, waar kennelijk de CV in geplaatst is. Foto is duidelijk van voor de restauratie.

RIJK ERNST BALK

Rijk Ernst woont wel op 'de Polmate' als hij op 11 januari 1789 met Jenneken Nuij, dochter van Nuij Willems trouwt. Er worden twee kinderen geboren, dochter Derkjen Rijks op 25 april 1795 en Gerrit Eerens op 27 september 1799.

Rijk Ernst overlijdt op 7 februari 1805 op 62 jarige leeftijd op de Steven Jansstee.

GERRIT EERENS BALK

De zoon van Rijk Ernst Balk, die op 4 september 1824 met Aaltjen Flierman is getrouwd, verkoopt via notaris P.P. Everts op 27 maart 1827 een, uit een door notaris J. Muller uit Apeldoorn vastgestelde ouderlijke boedel, een huisje met hof en bouwland, groot 1 bunder en 70 roede, C 13 aan Hendrik van de Zande, klompenmaker in Wilp. De koopsom is 600 gulden.

Op dat moment worden ook de percelen tussen de twee boerderijen vastgelegd.

In de notariële akte wordt ondermeer de volgende tekst opgenomen: "de oostgrens: het erve C12 uit dezelfde boedel met palen afgezet." Hendrik van de Zande blijkt in 1832, volgens de Kadastrale Atlas van Terwolde, nog steeds de eigenaar en vruchtgebruiker van 'de Kleine Polmate' te zijn.

DERKJEN RIJKS BALK

De dochter van Rijk Ernst Balk is op 10 mei 1817 met Johannes Bernardus Mulder getrouwd en woont tot die datum op 'de Polmate'. Nadat haar man op 26 april 1826 is overleden, trouwt zij op 18 mei 1827 met Josephus Billink/Bouwee/Boeveree, schoenmaker van beroep.

Josephus Billink, ook wel Boeveree respectievelijk Bovenree genoemd, is op 8 oktober 1802 als een 'onegt kind' van Alberta Billink in Deventer geboren.

In 1832 is Hendrik Boeveree volgens de Kadastrale Atlas de eigenaar en vruchtgebruiker van die boerderij, die op dat moment dan 'de Groote Polmate' genoemd kan worden.

De vermelding van de voornaam Hendrik is onjuist, dat moet Joseph zijn.

Het heeft de man als 'onegt kind', voor wat betreft zijn voor- en achternaam kennelijk niet geheel meegezet. De namen Billink, Bovenree, Boveree, Boeveree, Boevree, Bouvree worden vermeld. In de diverse akten ondertekent hij zelf consequent met Boevree. Hij overlijdt op 7 januari 1872 als Joseph Boevree in Apeldoorn.

JENNEKEN NUIJ/NUIJEN

Zij is de weduwe van Rijk Ernst Balk.

Ook zij woont op 'de Polmate'. Zij trouwt op 1 september 1805 met Geerlig Hendriks Pannekoek, van beroep daghuurder/karman. Geerlig komt uit Nijbroek en is daar op 1 maart 1765 gedoopt. Zij krijgen op 30 december 1808 een dochter, Rijka, doch die overlijdt op 5 december 1809.

Jenneken overlijdt op 20 november 1817 op 49-jarige leeftijd in Terwolde.

Geerlig trouwt dan op 10 oktober 1818 met Elsje Loois, een dienstmeid die op 20 augustus 1782 in Apeldoorn is geboren. Voordat zij getrouwd zijn, wordt Hendrik op 13 september 1818 geboren. Tijdens het huwelijk worden vervolgens nog dochter Hestertjen op 3 mei 1820 en zoon Arend op 17 november 1822 geboren.

Volgens een notariële akte van notaris P.P. Everts pachten zij op 6 oktober 1820 'het erf en goed de Polmate met huis en 1 morgen land, behalve de kamer en één spint land ' van de familie Balk.

De verpachting is voor 8 jaar en de pacht is f 80,00 per jaar, te voldoen in 4 termijnen van 3 maanden. De appels zijn half voor de verpachters.

Geerlig Pannekoek overlijdt op 23 april 1825 in Terwolde en Elsje op 4 februari 1837 in Apeldoorn.

Het begrafenisboek van de Terwoldse kerk vermeldt op 5 juli 1809 het overlijden van

Hendrik Jannes, 1 jaar 9 maanden oud en van Cornelis Jannes op 13 mei 1811, 11 jaren oud. De jongens zijn op de Polmate gestorven en in beide gevallen is de tekst 'nagelaten ouders' opgenomen.

Naast de datum van overlijden en de naam van de overledene wordt er vanaf het jaar 1805 door de kerk ook de (vermoedelijke) doodsoorzaak vermeld. Hendrik Jannes is 'aan de stuiptrekkingen' overleden en Cornelis Jannes 'aan de termijnen'.

ONEGTE KINDEREN

Die nagelaten ouders van beide kinderen zijn Arentjen Arens Cornelissen en Jan-

De Melkleenweg met de Polmate met daar achter het kassencomplex van Arend Busser dat later tijdens een hevige hagelbui is verwoest. Foto medio 2000

nes Hendriks. Arentjen is de dochter van Cornelis Arens en Heiltjen Derks en op 18 november 1772 geboren. Zowel Cornelis, Hendrik en een derde kind, dochter Heiltjen worden na de doopplechtigheid door de predikant als 'onegte kinderen' ingeschreven. Arentjen en Jannes zijn namelijk niet getrouwd. Heiltjen Cornelis Hendriks is op 1 september 1803 geboren, maar wordt eerst op 25 oktober 1807 gedoopt. Jannes Hendriks sterft op 25 november 1832 in Terwolde en of hij toen nog op 'de Polmate' woonde is niet bekend.

'De Grootte Polmate' wordt in 1832 in de Kadastrale Atlas een keuterboerderij genoemd en bestaat uit een huis met erf, tuin, bouwland en boomgaard en weiland, perceelgrootte 1.35 hectare. De verbruiksbelasting is bepaald op 21 gulden.

Van 1832 tot 1850 kan niet met zekerheid aangegeven worden wie er op 'de Grootte Polmate' heeft gewoond. Uit het Gemeentearchief Voorst blijkt dan dat vanaf 1850 Derk Jan van de Vosse, geboren op 22 februari 1821 in Olst en klompenmaker van beroep de bewoner van 'de Grootte Polmate' is.

Hij woont daar samen met zijn vrouw Fenetjen Koopmans, geboren op 12 februari 1813 in Holtten, met Derk Jan gehuwd te Voorst op 19 juli 1851 en zijn op 9 juni 1852 in Terwolde geboren dochter Geertruida.

Vervolgens blijkt uit het Gemeentearchief dat dochter Geertruida op 30 oktober 1879 is getrouwd met Egbert Jansen, geboren op 9 december 1847 in Olst,

Op 25 juni 1880 wordt hun dochter Geertruida en op 23 november 1882 hun zoon Derk Jan geboren. In 1890 wonen zij samen met hun (schoon)vader Derk Jan van de Vosse in de boerderij.

Op 9 mei 1892 is Egbert Jansen overleden en Geertruida weduwe geworden.

Zij hertrouwt op 29 april 1893 met Gerrit Jan Veldhuis, geboren op 19 oktober 1860 in Olst. Er worden tijdens dat huwelijk 3 kinderen geboren, Frederika op 29 januari 1894 (overleden op 26 december 1894), Hendrik Jan op 3 maart 1895 en Frederika Christina op 15 juli 1896. Zij wonen dan samen met stiefdochter Geertruida en stiefzoon Derk Jan in 'de Grootte Polmate'.

Als Geertruida op 31 augustus 1919 overlijdt, hertrouwt Gerrit Jan Veldhuis op 1 juli 1922 met Alberta Hanekamp. Zij is op 28 mei 1877 in Welsum geboren en sedert 12 april 1919 weduwe van Aart Karrenbeld. Alberta trekt samen met haar 3 zonen, Antonie, Teunis Gerrit en Aart Albertus Karrenbeld, in bij Gerrit Jan Veldhuis in 'de Grootte Polmate'.

Gerrit Jan Veldhuis overlijdt op 14 oktober 1939.

Zijn zoon Hendrik Jan, op 3 mei 1930 getrouwd met Gerritje Huiskamp, erft de boerderij en wil deze verkopen.

In het Deventer Dagblad van 25 november 1939 en 9 december 1939 verschijnt dan ook de publicatie van notaris G.A. Crol uit Twello, dat op 5 december bij opbod en op 22 december bij toeslag in café 'de Noteteboom' te Terwolde, 'de Grootte Polmate'

met bouw- en weiland, groot 1.32 hectare, publiekelijk zal worden geveild.

Op 27 december 1939 volgt het bericht in het Deventer Dagblad dat de heer Johannes Antonius Jansen, dan nog bewoner van boerderij 'de Tije' in Gietelo, het boerderijtje 'de Groote Polmate' voor 4375 gulden heeft aangekocht. Aanvaarding met ingang van 2 januari 1940.

Uit een notitie in de kadastrale legger blijkt voorts dat Alberta, de weduwe van Gerrit Jan Veldhuis, tot haar overlijden in een deel van de boerderij mag blijven wonen. Op 2 januari 1940 wordt Johannes Antonius Jansen eigenaar en bewoner.

BOERDERIJTJE
Terwolde.

Mr. G. A. CROL,
notaris te TWELLO, zal op **Dinsdagen 5 en 12 December 1939,** respectievelijk bij inzet en toeslag, telkens des namiddags om **2 uur,** in het café de Noteboom van Roeterdink a/d Dijk te Terwolde, voor den heer **H. J. VELDHUIS,** publiek verkoopen:

Het plaatsje
„DE GROOTE POLMATE”
met bouw- en weiland, gelegen te Terwolde a/d Dijk, ter grootte van ongeveer 1.32,— H.A., te vellen in 2 perc. en massa.
Aanvaarden: 2 Januari 1940. Betalen: 1 Maart 1940.
Te zien des dings voor de veilingdagen, van 9-12 en van 2-4 uur.

Advertentie in het Deventer Dagblad van 25 november 1939

Johannes is op 16 juli 1873 in Voorst geboren en sedert 16 augustus 1902 gehuwd met Tonia Lamberdina Thijssen/Nijkamp. Hij is van beroep landbouwer/dagloner.

Eén van zijn zonen, Gerrit, geboren op 18 januari 1912 in Voorst en sedert 1 december 1934 getrouwd met Gerritdina Hissink, wordt in 1947 met zijn gezin de nieuwe eigenaar/bewoner.

Naast zijn werk in loondienst, bij onder andere de voormalige steenfabriek De Scherpenhof, is hij landbouwer en houdt hij op de boerderij een aantal koeien.

Uit verkregen informatie van één van zijn zonen wonen er behalve Gerrit Jansen en zijn vrouw op enig moment 15 kinderen op de boerderij. In verband met gezondheidsproblemen van Gerrit en het ontbreken van voldoende financiële middelen voor noodzakelijk onderhoud aan de boerderij, wordt deze in 1954 door hem verkocht en verhuist het gezin in 1957 naar Twello.

FAMILIE BUSSER

Omdat de familie Busser, landbouwers en tuinders, op termijn uit de Worp zouden moeten vertrekken, in verband met de geplande uitbreiding van Deventer ('Deventer Dubbelstad'), worden de boerderij en het landbouwgebied door vader Wolter en de zonen Jacob en Arend Busser voor 6460 gulden aangekocht. De boerderij wordt als landbouwschuur in gebruik genomen. De woonbestemming van de boerderij wordt overgezet naar de door de familie Busser nieuw gebouwde woning op Melkleenweg 3. In 1965 neemt de zoon Arend Busser, het bedrijf van zijn vader en broer over. Als gevolg van hevige

(on)weersomstandigheden lijdt het bedrijf begin 2000 ernstige schade, waarbij onder andere het kassencomplex voor de tweede maal nagenoeg onherstelbaar is beschadigd. Arend besluit dan zijn werkzaamheden te stoppen.

DE HUIDIGE BEWONERS

In 2001 worden de boerderij en omliggende percelen door Arend Busser te koop aangeboden. Op dat moment blijkt dat de woonbestemming van de boerderij niet is vervallen. De boerderij is echter in de loop der jaren in verval geraakt, zo ernstig dat bewoning zonder ingrijpende verbouwingen onmogelijk is. Dat weerhoudt de huidige eigenaren, Gerrit Jan Gootjes en Reinalda Ursula Maria Ettema, er niet van om in 2003 de vervallen boerderij te kopen.

Zij beginnen een uitgebreide grondige restauratie van de boerderij en zijn na elf jaren van restaureren de trotse bewoners van de boerderij die dan na een periode van ruim 57 jaar weer wordt bewoond.

Zij startten in 2011 op een deel van het grondgebied hobbymatig een minicamping, genaamd 'de Polmate'.

Als bijzonderheid kan nog worden vermeld dat er op het terrein van de boerderij een (ondergrondse) waterput is gevonden. De put is door Gert Gootjes weer blootgelegd en geconserveerd.

De put van ontdekking tot conservering.

De Polmate na de restauratie

